

Kulturális reáliák fordítási megoldásairól a pizzanevek tükrében

Wallendums Tünde

Az étlapok fordítása sokak szemében a kis presztízsű, úgynevezett rutinmunkák közé tartozik, noha a forrásnyelven megfogalmazott és annak kultúrkörére jellemző reáliák jelenléte, valamint a megőrzés állandó dilemmája (Pollmann 2000) miatt a feladat néha nehezebbnek bizonyul, mint amilyennek az első pillantásra látszik. Különösen nehéz a fordító dolga, ha az egyes ételek az adott nyelvterületre jellemző civilizációs – többnyire történelmi vagy irodalmi – utalásokkal „terhes” (fantázia)nevet viselnek. Ilyenkor a nyelvi feladat szellemes megoldásán túl a feltételezett felhasználók igen különböző előismereteivel is számolnunk kell. A fordítónak tehát [...] „nem szigorúan véve nyelvi, hanem inkább kulturális kontextus-teremtési problémákkal kell megküzdenie” (Valló 2000: 45). Mindazonáltal nem lehetetlen jó fordítás készítése, hiszen a reáliák is lefordíthatóak, de „megfeleltetésükhöz nem a forrásnyelvi formából kell kiindulni, hanem a célnyelvi társadalomnak az illető forrásnyelvi reáliával kapcsolatos ismereteiből ...” (Klaudy 1999a: 37).

Az étlapok – jelen esetben a pizzanevek – fordításakor tehát elengedhetetlenek bizonyos nyelven túli civilizációs ismeretek. A siker kulcsa, hogy a fordító otthonosan mozogjon mindkét nyelvterület (úgy a forrásnyelv, mint a célnyelv beszélőinek) mindennapi életében és gasztronómiai kultúrájában. Kötelező szabályok ugyanakkor itt sincsenek, adott esetben ugyanúgy hiba lehet a forrás- és célnyelvi kultúrában egyaránt ismert ételek (fantázia)nevét „szó szerint” lefordítani (pl. a magyar *franciasaláta* olasz neve *insalata russa* azaz *orosz saláta*), mint érintetlenül hagyni egy – a célnyelven egyáltalán nem, vagy csak homályosan értelmezhető – kevésbé elterjedt specialitás elnevezését: a talányos nevű olasz *macedonia* pl. magyarul egyszerűen *gyümölcssaláta*.

A pizzanevek esetében a fogyasztó számára bizonyos értelemben könnyebbséget jelent, hogy az étlapokon az egyes pizzák neve alatt általában azok legfontosabb feltétei is szerepelnek. Így elvileg az idegen fantázianév értelmezése nélkül is képet alkothatunk a választékról, viszont valószínűleg rejtve marad előttünk a név által az eredeti nyelvi közegben közvetített többletinformáció.

Ahány vendéglátóhely, annyi szokás, s annyi különböző étlap. Bizonyos standardok és divatok azonban itt is megfigyelhetők: az elegáns éttermek bőr borítású nehéz vagy éppen pihekönnyű, nemes papírra nyomtatott, válogatott ínycségeket és ennek megfelelően nem mindennapi kifejezéseket tartalmazó menüi mellett a pizzériák étlapjai (ideális esetben az adott vendéglátóhely berendezésével is összhangban) többnyire rusztikus kivitelezésűek (és hangvéte-

lűek), gyakran élénk színűek és hirdetésekkel tarkítottak. Nyelvi szempontból is kommerszebbek, ám ugyanakkor közvetlenebbek és rendkívül változatosak. A 10-12 klasszikus pizza vissza-visszatérő neve mellett egyaránt találhatunk ötletes – a tartalommal és a nyelvi környezettel is harmonizáló – és erőltetett elnevezéseket is. Fordítási szempontból a több pizzéria kínálatában is megtalálható klasszikus – tehát Itália-szerte is széles körben használatos – elnevezések a legérdekesebbek, a dolgozatban ezeken keresztül kíséreljük meg bemutatni az alkalmazott fordítói lehetőségeket.

Szociolingvisztikai szempontból azonban mindenképpen figyelmet érdemelnek az egyéb fantázianevek is. Ezek a többnyire konkrét olasz forrás nélküli, magyar nyelven megfogalmazott „alkotások” arról tanúskodnak, hogy a pizza – az olasz kultúra világszerte elterjedt szimbóluma, amely közvetítőihez, a szinte mindenütt megtalálható olasz kolóniák lakóihoz hasonlóan – eredetiségéből (és jellemző neveiből is) a lehető legtöbbet megőrizve, ám egyidejűleg a befogadó környezethez (így az új nyelvi közeghez) is alkalmazkodva mindig új és új kötelékekre talál. Ezt bizonyítja a magyarországi pizzériák kínálata is, ahol az eredeti olasz pizzák (és/vagy elnevezések) mellett számos helyi hagyományon alapuló specialitással, és következésképpen sajátos – magyar(os) – elnevezéssel is találkozhatunk.

A pizzanevek fordításakor, pontosabban honosításakor felmerülő megoldási alternatívák bemutatásához a budapesti, házhoz szállítást is vállaló pizzériák szórólapjait választottam. Mintegy 16, a postaládában nap mint nap megjelenő reklám-étlapot hasonlítottam össze. A szórólapok választásban szerepet játszott az a tény is, hogy a házhoz szállításra szakosodott vállalkozások étlapjainak különösen figyelemfelkeltőnek, emlékezetesnek, érdekesnek, továbbá precíznek és informatívnak kell(ene) lenniük, mert nem a szokásos pincér-vendég kontextusban kerülnek felhasználásra. A potenciális fogyasztóknak ezekben az esetekben pusztán az írott anyag alapján kell dönteniük.

A dolgozatban tehát megpróbálom feltárni azokat az elveket, amelyek az étlapok szerkesztőit, illetve fordítóit a különböző magyar, olasz vagy más elnevezések megtartására vagy elvetésére ösztönözték. Az áttekinthetőség és jobb összehasonlíthatóság érdekében csak a pizzák elnevezéseivel foglalkoztam, nem vizsgáltam a szórólapokon szereplő egyéb olasz (vagy olasznak látszani igyekvő) specialitások (tészták, rizottók és saláták) neveit. Figyelmen kívül hagytam az egyébként sem minden étlapon kínált levesek, köretek, steakek, illetve egyéb húsételek elnevezéseit is.

A pizzák elnevezéseinek vizsgálata előtt azonban érdemes néhány szót szólni az érintett éttermek, illetve pizzériák, pontosabban pizzeriák neveiről is. Ezek szinte kivétel nélkül a mediterrán – ám korántsem mindig az olasz – vidék sztereotípiáihoz kapcsolódnak. Négy különböző étterem is viseli nevében az Olaszországban eredetileg csak hercegek és egyházi személyek megszólításakor használatos (Zingarelli 1987: 331), illetve a spanyol uralom alatti területeken köztisztviselőként álló, nemes lelkű személyeknek fenntartott *don* címet: *Don Corleone Pizza*, *Don Pedro Pizzafutár*, *Don Pepe Pizzéria*, *Don S.O.S. Pizzéria*. A *don* kíséretében álló *Corleone* név nyilvánvalóan a maffiára céloz, a *Pepe* (= bors) talán a délolasz konyha csipős fűszereire utal, a *Pedro* (a *Sancho Pizzeria Sancho* sza-

vához hasonlóan) viszont már kifejezetten spanyolos hangzású, a *Don S.O.S.* üzenetét nem sikerült pontosan megfejtenem, talán az alapító családnevére utal. A *don*hoz hasonlóan egy másik, immár szintén nemzetközivé vált titulusra (*maestro* = mester) ismerhetünk a *Maestro Pizzeria* nevében. A személynevektől ihletett elnevezések között kell említeni a Károly Róbert olasz nevét viselő *Carlo Robertót*, a *Sandro Pizzeriát*, valamint az ókori időköt idéző *Penelope Étterem és Pizzériát*. Külön csoportot alkotnak (az amerikai olasz kolóniák hangulatát idéző) angol szavakkal kombinált pizzérianevek: *Pink Cadillac*, *Pizza Fantasy*, *Pizza Hut*. A pizzéria városon belüli elhelyezkedése indokol(hat)ta az *Treno Pizzeria*, valamint a *Pizza sarok étterem* elnevezéseket, egy másik esetben pedig minden bizonnyal a pizzéria kialakítása kapcsán született a *Kőbarlang Étterem* név. Végül nem hiányoznak a kulturális utalások sem, a *Rialtopizza* elnevezés a közismert velencei Ponte di Rialtóra utal.

Az étlapok tanúsága szerint számos pizza nevének fordításakor, illetve megalkotásakor is a pizzériák elnevezésekor használatos elvek érvényesültek. Egy-mással és az étterem nevével is összhangban álló (pl. *Penelope Pizzeria – Adonisz*, *Athéné*, *Hádész*, stb. pizzák) fantázianevek mellett az esetek többségében nyomát se látni következetességnek, átgondolt adaptálásnak, illetve tervezésnek. A „kínrímes” elnevezések mellett a klasszikus olasz pizzák eredeti neve is csak ritkán marad csorbitatlan. A viszonylag kevés szó szerinti megfeleltetés (pl. *Pizza Margherita – Margit pizza*) mellett többnyire – talán az olasz név és jelentése pontos ismeretének hiányában született – „ferdítésekkel”, vagy többkevesebb sikerrel fonetikusán átírt változatokkal találkozunk.

Az említett étlapok vizsgálata során mintegy 273 különböző pizzanevet találtam. Ezek jelentős része egyszerűen a domináns pizzafeltét magyar (*Csak hús*, *Spárgás*) illetve többé-kevésbé közismert olasz (*Frutti di mare*, *Funghi*, *Caviale*) vagy angol (*Bacon*, *Chicken*, *Pomes*) elnevezéséből született. A csipős, erősen fűszerezett pizzák neve gyakran a poklot, az ördögöt, illetve a tüzet idézi: *Al fuoco*, *Diavolo*, *Inferno*, *Lucifero*. A főnévvel képzett pizzanevek mellett számos – olasz vagy magyar – melléknév és igenév is megjelenik az elnevezésekben, ilyenkor többnyire a pizzafeltét meghatározó ízére (pl. *Buono*, *Piccante*, *Füstös*), megjelenésére, esetleg színére (*Hajtott pizza*, *MELÁK*, *Ötszemközt – 5 tükörtojással*, *Bianka (!)*, *Trecolor (!)*, *Gonfiato*), vagy minőségére (*Gurman*, *Király módra*, *Regina*) utalnak. A frappáns magyar fantázianevek csoportjába sorolható a *7 tenger ördöge* pizza (rajta: rák, kagyló és tintahal), *A kis tüzes* (peperonival és chilivel), továbbá a *Juhász* (juhtúrós mártással) és az *Öreg halász* (halfilével, illetve szardíniával).

A pizza szűkebb hazája Nápoly, ennek ellenére a vizsgált étlapokon a híres *pizza napoletana* mindössze négy alkalommal fordul elő, ezzel szemben a *pizza bolognesével* (a jól ismert szóznak köszönhetően) hétszer is találkozhatunk. Névadóként szerepel még számos földrajzi név, főként olaszországi tengerek (pl. *Adriatica*, *Lido*) és vulkánok (pl. *Etna*, *Vesuvio*), valamint többnyire (dél)ítáliei városok (*Palermo*, *Messina*, *Reggio*, *Roma*, *Siracusa*, *Taranto*, *Trapani*, *Vérona*). Találhatunk azonban példát Olaszországon kívüli földrajzi nevekre is: *California*, *Marseilles*, *Mexico*, *Cordoba*, *Párizs*, *Szófia*, *York*, stb.

A fantázianevek egy másik jelentős része a maffia, illetve annak tükörképe-

ként a magyar betyárvilág kulcsszavaiból áll: pl. *Al Capone, Corleone, Cosa nostra, Pirata, Betyáros pizza, Elvetemült, Józan bandita, Illegális bevándorló.*

Egészen más hangulatot közvetítenek a déli népek temperamentumát és életszemléletét felidézni hivatott elnevezések, mint pl. *Amigo* (olaszul *Amico*), *Amore, Avanti, Baccio* (helyesen: *Bacio*), *Dolce vita, Latin szerető.* A *Mamma, Papa, Casa, Theo papa pizzája* stb. a mediterrán emberek számára oly különösen fontos családra és otthonra emlékeztetnek. Végül pedig a *Cowboy, Erdész, Farmer, Kertész, Paesana, Rustika* (helyesen: *Rustica* vagy még inkább *Rusticana*) szavak a vidéki élet (hamis) romantikáját villantják fel.

De térjünk vissza az emberekhez. Az étteremelnevezések kapcsán már említett *Carlo Robertónál* természetesen ilyen nevű pizza is kapható, és a többi *don*-nal (illetve *donnával*) képzett – hol sziporkázóan szellemes, hol igencsak erőltetett – személynév is újra előkerül: *Don Giovanni, Don Pármai, Don Pedro, Don Pepe, Don Sosi, Don-Go, Donna Rosa.* A tulajdonnevek választéka is igen széles: olasz, illetve külföldi regényhősök, filmsztárok és történelmi szereplők keverednek, pl. *Moby Dick, Mr. Bean, Montecristo, Odüsszeusz, Piedone, Rasputin, Zorba.* A keresztnemek között szintén találhatunk olasz, spanyol, angol, magyar és egyéb alakokat: *Brian, Giorgina, Giuseppe, Juanito, Mirella, Regina, Sandro, Soma, Tommy, Richkó, Rozalie.* A neveket kísérő, illetve adott esetben azok helyett álló titulusok kapcsán az *Effendi* és a *Duce* mellett a feljebbvaló megszólításának további változatait is meg kell említenünk: ilyen, a társadalmi, illetve a munkahelyi hierarchiában használatos szavak pl.: *Chef, Góré, The boss.*

Magyarországi pizzériákról lévén szó természetesen nem hiányozhat a *Magyaros pizza*, továbbá a *Brassói* és a *Bugaci* elnevezésű sem. Kifejezetten a magyar fogyasztók számára készült – és többnyire csak magyarországi szocializációs élmények birtokában érthető – sajátos név, illetve szójáték a *Mek Maestro, Lolka-Bolka, Por-h-Aryós, Son-go-ko, Pick-pakk,* stb.

Mind az olasz, mind pedig a magyar, illetve egyéb szavakkal képzett pizzanevek között szép számmal vannak értelmezhetetlen – az adott pizza egyetlen tulajdonságával sem magyarázható, sőt képzavart okozó – fantázianevek is: *Alom, Bunny, Cookie, Darts, Dél-keresztye, Delikátesz, Illatos Popeye, Locsi-fecsi, Summer Jam, T-1000, Tapadós tangó, Vigözvegy, West, Western, Wrangler.*

Az említett étlapokon tehát vegyesen találhatunk olasz, magyar, angol, néha spanyol és más – esetleg kevert – (fantázia)neveket. A pizza jellegéből és népszerűségéből adódóan ez a sokszínűség természetes, ám mégis vannak hagyományos összetételű, világszerte többé-kevésbé ugyanazokból az alapanyagokból készülő, s következőképpen ugyanúgy nevezett pizzák is. Az ilyen – sok helyütt megtalálható – klasszikusok közé tartozik pl. az *Arrabbiata, Bolognese, Calzone, Capricciosa, Carbonara, Hawaii, Margherita, Quattro formaggi, Quattro stagioni, Pizzapane,* stb. A továbbiakban elsősorban ezekkel, a vizsgált anyagban legalább 5 alkalommal előforduló nevekkal – összességében 17 különböző elnevezéssel – fogunk foglalkozni.

A leggyakoribb pizza (15 előfordulás) az Olaszországban is mindig az étlap első sorában található „ősi” *Pizza Margherita.* Az Itália-szerte közzismert anekdota szerint 1889-ben I. Umberto király és felesége, Margit királyné napolyi tartózkodása során az udvarba hívatta a kor leghíresebb pizzakészítő mesterét,

Don Raffaelét és asszonyát, donna Rosát, akik 3 féle pizzával lepték meg a specialitást addig nem ismerő királynét. A legnagyobb sikert az olasz nemzeti zászló színeit tartalmazó – mozzarellával, paradicsommal és bazsalikkal ízesített – pizza aratta, amely a későbbiekben a királynéről a *Margherita* nevet kapta (www.pizza.it). A vizsgált étlapok szerkesztőinek többsége feltehetőleg nem ismerte ezt a történetet, s így nem tudta mihez kötni a szó jelentését. Ez a bizonytalanság tükröződik – mintegy 9 ilyen példát találtunk – az eredeti olasz szó kiejtéséhez valamelyest hasonló, ám írásmódjában attól néhány betűben mindig különböző (értelmetlen) megoldásokban is. A *Margherita* tulajdonnévként (*Margit*) történt fordítására mindössze 1 példát találtunk. Téves értelmezésből (szó szerinti fordításból) fakad, ám – az eredményt tekintve korántsem olyan rossz – megoldás a *margarétavirág* fordítás. Némi fantáziával valóban egyfajta stilizált margarétára ismerhetünk a *Pizza Margheritában*.

Lényegesen egyszerűbb a helyzet a második leggyakrabban szereplő – valójában már nem is olasz – pizzanév esetében. A *Hawaii pizza* „hawaii” vezérszava egy, az olasz és a magyar közönség számára egyaránt jól ismert (még az *Olasz–magyar szótárban* is külön címszóként szereplő) idegen földrajzi név, amely következetesen mind a tizenhárom esetben ugyanabban az (eredeti) alakban van jelen.

A *Pizza vegetariana* esetében már más a helyzet, két alkalommal a szó olasz formája, mintegy tízszer pedig annak (különbözőképpen írt) magyar fordításai jelentek meg az étlapon. Egy nem túl szerencsés konkretizálásra is találhattunk példát: *Vegetáriánus legényanya* a vitatható értékű megoldás, amelyet talán a *Rátóti legényanya* című film ihletett.

A magyar helyesírás szerint írt *Mexikói pizza* név – talán a jól ismert kukoricás zöldségkeverék miatt – lényegesen többször fordul elő, mint idegen nyelvű változatai. Érdekes, hogy a mexikói pizzára alkalmazott egyéb megnevezések közül olasz névként csak egy (a *Pizza Messico*, helyesebben *Pizza Messicana*) fogadható el. A *Mexicana* kifejezés az olaszban ugyan nem, a spanyol nyelvben viszont használatos, ezért – még ha nem is tartjuk szerencsés választásnak – el kell fogadnunk. A további két megoldás viszont már egyértelműen hibás: a *Mexicoi* talán a magyar mexikói szó latinos „visszafordítása”, utólagos „hitelesítése” akart lenni, a *Maxicana* szó eleji „a” betűje pedig valószínűleg elírás, illetve egyszerűen nyomdahiba...

A *Quattro stagioni* név fordítása minden esetben – a számmal és a betűvel írt változatban is – helyes, ám az olasz „eredetikbe” – egy kivétellel – mindig valamilyen helyesírási hiba csúszott.

Az *Ungheresénél* 10:1 arányban találtunk olasz, illetve magyar nyelvű megnevezéseket. Feltehetőleg itt a nagyobb hitelesség, az „eredetiség” illúziója, illetve a többi olasz(os) névhez történő illeszkedés kedvéért kapott a magyar(os) pizza olasz nevet.

A *Quattro formaggi* esete hasonló a *Quattro stagioni*éhoz, de a sikeres fordításhoz itt már több művelet elvégzésére volt szükség: a *Négyféle sajtos* fordításban magyarázó betoldásra ismerhetünk, a *Több mint sajt* név pedig a frappáns fordítói jelentésbővítésre lehetne példa.

A *Prosciutto* és a *Capricciosa* pizzák esetében ugyanakkor nem találunk igazi

magyar fordítást. Az étlapot készítőik minden bizonnyal már túlon túl közismertnek ítélték – ennek ellenére gyakran helytelenül írták – ezeket a kifejezéseket. A *Pizza capricciosa* esetében talán még valamelyest meg is indokolható ez a döntés (az eredeti olasz alak átmenelése), hiszen gasztronómiai előismertek nélkül a *capriccioso* szónak az adott kontextusban nem könnyű magyar megfelelőt választani, szótár szerinti jelentése ugyanis „szeszélyes, bizarr, változékony”. A *Prosciutto* magyar neve viszont vitathatatlanul egyértelmű, tehát a (*Pizza al*) *Prosciuttótól* egy egyszerű behelyettesítéssel és grammatikai betoldással eljuthattunk volna a *Sonkás pizza* megoldásig. Kétségtelen ugyanakkor, hogy az egyébként is sok „jól csengő” idegen kifejezést tartalmazó étlapon a *Prosciutto* szó sokkal egzotikusabban hat.

A *Tonno* (valójában *Pizza al tonno*) azaz *Tonhalas (pizza)* elnevezés fordításakor szintén grammatikai betoldás történt. Ugyanez a helyzet a (*Pizza al*) *Salame* esetében is: a hét előfordulás közül négyszer *Szalámis (pizza)* volt a megoldás, s talán ide sorolható még a *Salamis* formában írt alak is. További alternatívaként szerepelt a szalámi szó egyes, illetve többes számú olasz megfelelője, a *Salame*, illetve a *Salami*.

A csirkehús-feltétet tartalmazó pizzák nevének fordításakor két ekvivalens megoldás (*Con pollo* – *Csirkés*, illetve *Con pollo* – *Kot-kot*) mellett két konkretizálásra (*Con pollo* – *Csirkemájás*, *Csirkejava*) – s ezzel együtt a fordítói döntés szabadságából adódó hangsúly-eltolódásra – is láthattunk példát. Megjegyzendő azonban, hogy a *Kot-kot* megoldás stílusértékében nem tekinthető egyenlőnek az olasz *Con pollo* kifejezéssel. Sokadik lehetőségként itt még egy angol változat (*Con pollo* – *Chicken*) is megjelent.

A *Pizza bolognese* esete a (*Pizza*) *Ungheresére* emlékeztet, noha a fentiekhez képest itt már több magyar fordítással találkozhattunk. A név olasz formája ezúttal mindössze egy alkalommal többször fordult elő, mint magyar fordítása, a *Bolognese* – *Bolognai* aránya tehát 4:3.

A *Pizza Diavolo*, illetve nőnemű párja a – talán éppen a *Pollo alla diavola* analógiájára született – *Pizza (alla) Diavola* fordításaként mintegy három alkalommal szerepelt az *Ördög (pizza)* megoldás. Talányos viszont a spanyol *El Diablo* név választása.

A *Piedone* pizza esetében valószínűleg már elhomályosult a vezérszó eredeti, konkrét jelentése (*pie* = láb + *-one* nagyítóképző: „Nagy láb”). E szó hallatán (olvasatán) leginkább a legendásan jó étvágyú színészt (Bud Spencert), s vele együtt egy hatalmas, gazdagon „megrakott” pizzát idézünk fel. Széles körben ismert művésznévről lévén szó, a fordítás ezúttal nemcsak indokolatlan, hanem egyenesen zavaró lett volna.

Végül még két szerkezet. Konkrét olasz példa nélkül is – hacsak a hibás névelőt kapott *il Carne* (helyesen *la Carne*, vagy *Con carne*) kifejezést nem tekintjük annak – mintegy ötször fordult elő a *Húsimádó pizza* név, amelyet nyilvánvalóan a magyarok közismerten nagy mértékű húsfogyasztása ihletett. A munkáját időnként visszafordítással korrigáló fordító fejével gondolkodva, s a kifejezés olasz eredetijét keresgélve azonban felrémlik, hogy az olaszok izlésvilágától teljesen idegen a *hússal* borított pizza. Ha mégis előfordul a húsos

pizza, akkor minden bizonnyal nem így hívják, hanem pontosan megjelölik, hogy milyen hús is van rajta.

Legutolsó példánk a *Pizza Vesuvio*, amelynek magyar fordításakor az étlapszerkesztők a szó olasz hangzására koncentráltak, ezt igyekeztek a magyar abc betűivel visszaadni. A kísérlet eredménye két helytelen „mix”: *Vezuvio pizza*, illetve *Vezuvio pizza*.

★

Összességében megállapíthatjuk, hogy a vizsgált étlapokon használatos pizzéria-, és pizzaneveket, illetve azok fordításait az étlapszerkesztők (fordítók) ismeretei és személyes tapasztalati mellett az Olaszországgal és lakóival kapcsolatos sztereotípiák ihlették. Az étlapírók igyekeztek olyan neveket kitalálni, amelyek megfelelnek az olaszokról és szokásaikról (így pizzáikról) bennünk élő – többnyire közhelyeken alapuló – elvárásoknak.

Az elnevezések olasz(osított) része akár az Itáliába évente visszatérő magyar turisták fokozatosan gyarapodó olasz szókincsét is példázhatná. Az utazók ugyanis a földrajzi nevek mellett (láttuk, hogy számos pizza olasz tengerek, vulkánok, vagy városok nevét viseli) bizonyosan megismernek és megjegyeznek jónéhány személynevet, híres tulajdonnevet (történelmi szereplők vagy kortárs hírességek neveit, pl. *Don Giovanni*, *Piedone*), keresztnévet (pl. *Sandro*), illetve családi, baráti becenevet (pl. *Theo papa*). Elképzelhető, hogy a cifra olasz káromkodások egyes részei is jellegzetes mediterrán emlékként maradnak meg, s talán éppen ezek ihlették a csípős, fűszeres pizzákra jellemző *Pizza Diavolo*, *Pizza Lucifero* stb. elnevezéseket. További beszédes, a déli életmódtól és temperamentumtól elválaszthatatlannak látszó sztereotíp képeket sugalltak a *Dolce vita*, *Amore*, *Al Capone*, stb. nevek.

A magyar étlapokon felsorolt pizzanevek megalkotásakor a fordítók (névadók) az olasz civilizáció számos – közismert – sajátosságát használták fel. Egyes, egyébként negatív töltetű szavak a pizzák kontextusában izgalmas és természet-szerűleg pozitív tartalmat nyertek (pl. a *Cosa nostra*, a dél-itáliai maffia neve). Az is érdekes, hogy az olaszokra általában jellemzőnek tekintett témák közül melyek maradtak ki: nem esett szó pl. a divatról, az autókról, a fociról, stb. Ez természetes, hiszen a választott nevek éppen azt tükrözik, hogy – a fordítók szerint – a magyarok Itália mely jellemzőire „harapnak rá” leginkább. Másrészről az Olaszországtól elválaszthatatlan művészetet és kultúrát széles körben jellemző kulcsszavak elhagyása éppen a tudatos névadói-fordítói óvatosság, mértékletesség bizonyítéka. Hiszen a fenti logika szerint kikövetkeztethető *Tiziano*, netán *Gioconda*, vagy *Cenacolo* pizzanevek már a giccs kategóriájába tartoznának.

A fordítók-szerkesztők munkájának megítélésekor vagy méltányolásakor azt is figyelembe kell vennünk, hogy a feladat nagyon összetett: szellemesen meg kell oldani az elsődleges nyelvi transzfert, de ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül a tágabb kulturális és emberi kontextus sem. Az egy-egy étlapon belül is megfigyelhető látszólagos következtelenség – azaz az eredeti név megtartása, magyar átírása, lefordítása vagy új név megalkotása közötti alkalmi választás – háttérben az egységes fordítói elvek hiánya áll. Ebben a speciális esetben ugyanakkor nagyon nehéz egységes elveket megfogalmazni, mert szinte

mindegyik (fantázia)név egyedi mérlegelést kíván. Az eredetiség és közérthetőség kettős követelménye miatt szükségszerű, hogy az étlap legalább „kétnyelvű” legyen, azaz egyaránt szerepeljenek benne olasz(os) és magyar nevek.

A felsorolt példákból egyértelműen látszik, hogy az összeállítók, fordítók alapvetően kétféle eljárást követtek: egyrésztől különböző átváltási műveleteket (Klaudy 1999b) végezve igyekeztek hiteles magyar megoldásokat találni a – talán sokak számára még valóban idegen és nem feltétlenül vonzó – olasz szavak helyett, másrésztől pedig megpróbálták megőrizni a hangulati többlettel (is) rendelkező olasz – pontosabban csak annak hitt, a valóságban többnyire pontatlan, illetve helytelen – „eredeti” formákat. Az alkalmazott fordításpecifikus műveletek túlnyomórészt automatikus lexikai behelyettesítések, melyek mellett azonban számos esetben grammatikai átváltásra (áthelyezésekre, pl. szórendi cserére, illetve betoldásokra) is sor került.

A pizzanevek magyar fordításainak, illetve magyarításainak vizsgálata megmutatta, hogy a fordítók által mindennapi rutinfeladatnak, szokásos ujjgyakorlatnak tekintett munka éppen annyi nehézséget és szakmai, nyelvi kihívást rejt, mint bármely más nagyobb presztízsű összefüggő szöveg. A bemutatott példák igazolták, hogy még a szöveges kontextust nélkülöző, egyszerű felsorolásszerű listák sikeres célnyelvi közvetítéséhez is szükség van a fordítók speciális ismereteire és tapasztalataira.

A leggyakrabban szereplő (klasszikus) pizzanevek és megfeleltetésük

Eredeti olasz név	Elfogadható magyar fordítás	Egyéb megoldás
		(pl. más idegen szó, rossz helyesírású olasz szó, nem létező olasz kifejezés, stb.)
Pizza <i>Margherita</i> (5)	<i>Margit</i> pizza(1) <i>Margaréta</i> pizza (1)	<i>Margarita</i> pizza (4) <i>Pepe Margaritája</i> pizza (1) <i>Margharetta</i> pizza (3) <i>Margharita</i> pizza (1) <i>Hawaii</i> pizza (13)
—	—	—
Pizza <i>Vegetariana</i> (2)	<i>Vegetáriánus</i> pizza (8) <i>Vegetáriánus legényanya</i> pizza (1)	<i>Vegetáriánus</i> pizza (1)
Pizza <i>Messico</i> (1)	<i>Mexikói</i> pizza (7)	<i>Mexicana</i> pizza (2) <i>Mexicoi</i> pizza (1) <i>Maxicana</i> pizza (1)
Pizza <i>Quattro stagioni</i> (4)	<i>Négy évszak</i> pizza (3) <i>4 évszak</i> pizza (1)	<i>Quattro stragioni</i> pizza (1) <i>Quattro staggione</i> pizza (1) <i>Quattro staggioni</i> pizza (1)
Pizza <i>Ungherese</i> (1)	<i>Magyaros</i> pizza (10)	—
Pizza <i>Quattro formaggi</i> (3)	<i>Négysajtos</i> pizza (2) <i>4 féle sajtos</i> pizza (1) <i>4 sajtos</i> pizza (1) <i>Több mint sajt</i> pizza (1)	<i>Quattro formaggio</i> pizza (1) <i>Formaggio combinato</i> pizza (1)

Eredeti olasz név	Elfogadható magyar fordítás	Egyéb megoldás
Pizza (al) <i>Prosciutto</i> (5) Pizza (al) <i>Prosciutto crudo</i> (1)	—	<i>Proschutto</i> pizza (1) <i>Prosciutto</i> pizza (1)
Pizza <i>Capricciosa</i> (6)	—	<i>Cappricciosa</i> pizza (1) <i>Capricchiosa</i> pizza (1)
Pizza al <i>Tonno</i> (3)	<i>Tonhalas</i> pizza (4)	—
Pizza al <i>Salame</i> (1)	<i>Szalámis</i> pizza (4)	<i>Salami</i> pizza (1) <i>Salamis</i> pizza (1)
Pizza <i>con pollo</i> (1)	<i>Csirkemájás</i> pizza (2) <i>Csirkés</i> pizza (1) <i>Csirkejava</i> pizza (1) <i>Kot-kot</i> pizza (1)	<i>Chicken</i> pizza (1)
Pizza <i>Bolognese</i> (4)	<i>Bolognai</i> pizza (3)	—
Pizza <i>Diavolo</i> (1) Pizza alla <i>Diavola</i> (1)	<i>Ördög</i> pizza (3)	<i>El Diablo</i> pizza (1)
Pizza <i>Piedone</i> (6)	—	—
— Pizza <i>Vesuvio</i> (3)	<i>Húsimádó</i> pizza (5)	<i>Il Carne</i> pizza (1) (helyesen: <i>Con carne</i> lenne) <i>Vezuvio</i> pizza (1) <i>Vezuvio</i> pizza (1)

Megjegyzés: Zárójelben az előfordulások száma található, a kurzív írásmód az elnevezések étlapokon szereplő részét jelöli.

Irodalom

- Klaudy K. 1999a. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 1999b. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Pollmann T. 2001. A megőrzés dilemmája a műfordításban In: Bartha M., Stephanides É. (szerk.). *A X. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak válogatott gyűjteménye*. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola. 379-385.
- Valló Zs. 2000. A fordítás pragmatikai dimenziói és a kulturális reáliák. *Fordítástudomány*. II. évf. 1. szám. 34–50.
- www.pizza.it
- Zingarelli, N. 1987. *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Loescher Editore.

Források

Az alább felsorolt pizzériák szórólapjai: *Carlo Roberto serpenyős pizzája, Don Corleone Pizza, Don Pedro pizzafutár, Don Pepe Pizzeria, Don S.O.S. pizzeria, Il treno pizzeria, Kőbarlang étterem, Maestro pizzeria, Penelope étterem és pizzeria, Pink Cadillac, Pizza Fantasy, Pizza Hut, Pizza sarok étterem, Rialtopizza, Sancho pizzeria, Sandro Pizzeria*